

KÓFALVI TAMÁS

Büntető záradékok a pécsváradai konvent hiteleshelyi okleveleiben

(1254-1526)*

A pécsváradai konvent valamikor a 13. század első harmadában¹ kezdhette meg hiteleshelyi tevékenységét, amelynek első emléke 1254-ből maradt fenn. A konvent e munkája során közjogi és magánjogi ügyek intézésében egyaránt részt vett, s ennek során az előtte zajlott vagy általa végzett jogcselekményekről közhitelű okleveleket adott ki.² Ezeknek az iratoknak egy jelentős része olyan esetekről tanúskodik, amikor a konventet személyesen felkereső ügyfelek magánjogi ügyeiket foglaltatták írásba. A magánszemélyek jogi tartalmú nyilatkozatairól (*fassio*) készült oklevelek egy része olyan záradékot (is) tartalmaz, amelynek legfőbb célja az volt, hogy az okiratban foglaltakat megszegő fél számára büntetést helyezzen kilátásba. Ezek a záradékok a fennmaradt okleveles anyagnak csak csekély hányadában találhatók meg, mert a felek a legtöbb esetben megelégedtek azzal, hogy vállalták a kétoldalú megállapodás betartását, és csak ritkán szövegeztették meg az esetleges szerződészegés konkrét következményeit is. Amennyiben azonban mégis ezt tették, olyan büntető záradékokkal találkozhatunk, amelyek tartalmát a felek saját maguk számára a megszokott joggyakorlatra támaszkodva, de mégiscsak kölcsönös megegyezés alapján határozták meg. Ezeknek a záradékoknak három típusát lehet elkülöníteni: a pénzbüntetéseket, a birtokok átadását, illetve a jogi következmények vállalását tartalmazókat.

Pénzbüntetések

A pécsváradai konvent középkori gyakorlatában a büntető záradékot tartalmazó magánjogi jellegű hiteleshelyi oklevelek többsége pénzbeli büntetést szabott ki. 28 olyan eset maradt ránk, amelyben a felek a jogügylet megkötésekor az oklevélben rögzített feltételek, illetve a vállalt kötelezettségek megszegése esetére büntetésként konkrét pénzüsszeg megfizetését kötötték ki. Ezek közül a legkorábbi eset birtokok felosztásához kapcsolódott. 1254-ben³ a konvent előtt az egyik részről Bukén nembeli Vyd fia Miklós lánya, Chuda felesége:

* A jelen tanulmány kutatásait az OTKA F29427 számú pályázata támogatta.

¹ Gállos Ferenc a konvent hiteleshelyi tevékenységének kezdetét az 1220-as évekre teszi. In: Gállos Ferenc – Gállos Orsolya: Fejezetek Pécsvárad történetéből. Pécs, 1988. 22. A bencés konventek hiteleshelyi oklevéladásának kezdetéről Solymosi László készített átfogó tanulmányt. (Solymosi László: A bencés konventek hiteleshelyi oklevéladásának kezdetei. In: Mons Sacer 996-1996 Pannonhalma 1000 éve I-III. Szerkesztette Takács Imre. Pannonhalma, 1996. I. 481-498.) Az általa felvázolt képbe jól beilleszthető Pécsvárad esete, amelynek hiteleshelyi tevékenysége a többi bencés konventtel összhangban indulhatott meg, annak ellenére, hogy ennek a 13. század első feléből származó írásos bizonyítéka nem maradt fenn.

² A magánügyfelek és a hivatalos szervek részéről a hiteleshelyek kiadványai iránti bizalom legfőbb zálogaként a szervek által birtokolt, a világi joggyakorlatban közhitelű érdemlő, működésük korai szakaszában megjelenő pecsét használata, vagyis a hiteleshelyek által kiadott okiratokra történt ráhelyezése szolgált. Ennek kapcsán lásd: Solymosi László: A hiteleshelyi pecséthasználattal kezdeteihez. Magyar Heraldika, Nr. 1. Szerkesztette Kállay István. Budapest, 1984. 91-139.

³ Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 86830 (Esterházy hg. cs. lt. 47. P. 1.) Az oklevél szövege átiratban is fennmaradt 1400-ból, amelynek kiadója szintén a pécsváradai

Pynne úrasszony, a másíkról pedig ugyanezen Vyd fia Miklósnaa leánya, Myxced hitvese: Ilana úrasszony megjelenvén, a Janus földön fekvő ama Janus nevű földrészt, amelyet testvérüktől: Vydol-tól leánynegyed gyanánt megkaptak, és amellyel kapcsolatban Vydol, illetve fogott bírák közreműködésével egyezsége jutottak, egymás között két egyenlő részre osztották. Eszerint a megosztott szántóföld nyugatra eső darabja, továbbá a földrészhöz tartozó erdőnek az északi fele örök jogon Pynne-nek jut, a szántóföld fennmaradó keleti, valamint az erdő déli részé pedig Ilana tulajdonába kerül. A felek megállapodtak abban, hogy ha valamelyikük a szántóföld felosztása kapcsán a későbbiekben pert indítana a másik ellen, akkor annak még a per kezdete előtt 10 márkát kell fizetnie a másiknak. Szintén birtokfelosztásról tudósít a konvent 1289. május 6-án kelt oklevele,⁴ amely szerint a hiteleshely előtt az egyik részről Sebestyén fia: Miklós, a másíkról pedig testvére: Jakab megjelenvén kinyilvánították, hogy egymás közötti osztozásuk révén olyan egyezsége jutottak, amelynek értelmében a Bodrog megyei Tarnuk (*Tárnok*) nevű birtokuk – a kegyúri jogával együtt közös tulajdonban maradó Tarnuk-i Mindenszentek-monostor kivételével –, továbbá az e monostortól délre eső, ugyancsak Tarnuk nevű birtok, Touty (*Tóti – Bodrog m.*)⁵ birtokkal egyetemben, amely utóbbiban Szent Mihály tiszteletű kőtemplom áll, végzetül pedig Laak (*Lak – Bodrog m.*) birtok – amelyen Mindenszentek tiszteletére emelt templom áll – Miklósnaa jutnak, míg Costaton (*Kostaton – Baranya m.*) birtok, a Capulnamendzenth (*Kápolnamindszent – Baranya m.*), Peturfolia (*Péterfalva – Baranya m.*), Gaymugy (*Gájműgi – Baranya m.*), Zatulnfw (*Zákónfő – Baranya m.*), Ebrces (*Ebres – Baranya m.*) és Retyfolu (*Rétfalu – Baranya m.*) nevű falvakkal együtt, továbbá haszonvételeivel, így a Draua folyóval, a Karasou-val, erdőkkel és halastavakkal egyetemben Sebestyén fia: Jakab része lesz. Ebben az esetben a megállapodás szerint az egyezsége perrel megtámadó félnek a per kezdete előtt, a bíró része nélkül értendő 50 márkát kell fizetnie. Birtokfelosztás kapcsán megállapított büntetési összeg szerepel abban az ügyben is, amelyről a konvent 1329. március 19-én⁶ adott ki oklevelet. Eszerint Iuanus-i Kemín *comes* fiai: Lőrinc, Péter, János és Demeter, a Tolna megyében fekvő Iuanus (*Ivános*) nevű öröklött birtokukat úgy osztották fel egymás között, hogy a birtokon fekvő falu Komlou (*Komló – Baranya m.*) felé eső fele, a házuk előtt álló felső malommal, és a birtokrészhez tartozó kaszálóval János és Demeter tulajdonába kerül, a falu másik fele, apjuk *curia*jával, az alsó malommal és egy ott lévő réttel Péter tulajdonában marad. A felek a közös szőlőket úgy osztották fel, hogy Demeternek jut a Zenthesceley nevű szőlő, valamint apjuk Gyurgscelely nevű szőlőjének a falu felé eső része, amelynek másik, Komlou felé eső része és a Vgisscelely nevű szőlő Péteré lesz. János kapja a Gyurgscelely szőlő mellett fekvő Farkassceley nevű, valamint a Petressceley nevű szőlőket, míg a Radiznuk és a Gykesceley nevű szőlők Lőrincnek jutnak. A felek ebben az esetben – valószínűleg nem a felosztásra került területek értékéhez arányítva – az osztozást esetlegesen megtámadó fél számára a per

konvent (DL 78369). Az oklevél szövegének átiratról készült kiadása (a továbbiakban: K.) megtalálható: A zichy és vásonkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. Szerkesztette Nagy Imre, Nagy Iván, Véghegy Dezső, Kammerer Ernő, Lukcsics Pál. I-XII. Pest – Budapest, 1871-1931. (a továbbiakban: Z.) I. 7-8. (10. sz.) Regesztája (a továbbiakban: R.), Kőfalvi Tamás: A pécsváradi konvent hiteleshelyi oklevelei 1254-1301. In: Capitulum I. Tanulmányok a középkori magyar egyház történetéből. Szerkesztette Koszta László. Szeged, 1998. (a továbbiakban: Capitulum I.) 151. (1. sz.)

⁴ Csak az eredetiről készült átirata maradt fenn: Szepesi Jakab országbíró, 1374. szept. 7. GySML 2. 4697. Niczky cs. lt. 95. (Magyar Országos Levéltár. Diplomatikai Fényképtár (a továbbiakban: DF) 209197) Tartalmilag átirta: Szepesi Jakab országbíró, 1378. okt. 29. GySML 2. 4703. Niczky cs. lt. 142. (DF 209204) K.: Capitulum I. 162-163. (23. sz.)

⁵ A mára elpusztult vagy önállóan nem létező települések esetében a középkori hovatartozásukat adtam meg és dőlt betűvel szedtem.

⁶ DL 86997 (Esterházy hg. cs. lt. 47. I. 4.) R.: Kőfalvi Tamás: A pécsváradi konvent hiteleshelyi oklevéltára 1254-1526. Szeged, 2000. (Kézirat.) (a továbbiakban: Kőfalvi 2000.) 96. sz.

kezdeté előtt fizetendő 10 márka büntetést helyeztek kilátásba. Az utolsó olyan esetet, amelyben birtokfelosztás kapcsán határoznak meg a felek büntetést, az 1349. december 1-jén kiadott hiteleshelyi oklevél⁷ őrít meg. Ekkor a pécsváradai konvent előtt az egyik részről Aranya-i Vturbeur fia: Tamás, a másíkról pedig ugyanonnan Lucas fia: Miklós megjelen-
vén elmondták, hogy az Aranya (*Aranyán – Bodrog m.*) birtokban lévő birtokrészüket olyan módon osztották két egyenlő részre, hogy a nyugati fél Tamásé, a keleti pedig Miklósé lett. Ha valamelyik fél ezzel kapcsolatban pert indítana, akkor annak kezdete előtt, a bíró része nélkül 6 márkát kell fizetnie a másíknak. A birtokfelosztások kapcsán kikötött büntetési tételek elemzése során az okoz nehézséget, hogy a felosztásra került javak értékéről nem maradt fenn információ, így nem állapítható meg, hogy a fizetendő pénzösszeg nagyságát mi alapján határozták meg. Hasonló a helyzet a konvent gyakorlatából ismert egyetlen olyan birtokcserc esetében is, amelynek megszegését konkrét pénzösszeggel kívánták büntetni. 1408. június 13-án⁸ a konvent előtt az egyik részről Weresal-i Kencz Mihály fia: Miklós, akinek személyazonosságát Monyaros-i Egyed fia: István és Morianfalua-i Balázs fia: János igazolták,⁹ a másíkról pedig Zygeth-i Anthimus fia: János mester megjelen-
vén elmondták, hogy olyan cserében állapodtak meg, amely szerint Miklós a Mentshenth (Csonkamindszent – Baranya m.) és Danchaza (Dencsháza – Baranya m.) nevű birtokokban lévő valamennyi birtokrészét odaadja, valamint 50 új forint dénárt fizet János mesternek, akitől ezért annak Nemptizenthmyhal birtokban (*Németiszentmihály – Baranya m. ?*) lévő birtokrészeit kapja cserébe. Az egyik fél halála esetén a szóban forgó birtoka a másíkra száll. A megegyezést be nem tartó félnek a per kezdete előtt, a bíró része nélkül értendő 50 nehéz dénármárkát kell fizetnie. Az említett ügyekben szereplő konkrét értékek ismerete nélkül is gyanítható, hogy a biztosítékul meghatározott büntetés összege általában arányban lehetett a szóban forgó birtokok értékével, de a felek bizalmi viszonyai is nagy mértékben befolyásolhatták ezen összegek nagyságát.

Kedvezőbb a helyzet az adásvételek esetében, mert itt az eladásra került javak vételáráról is értesülünk. A legkorábbi ránk maradt olyan adásvételi ügy, amelynek biztosítékul pénzösszeg fizetése szolgált, 1267 februárjából¹⁰ ismert. Az ügylet során az egyik részről Filius testvér, a szekszárdi monostor apátja, és konventjéből Márton testvér őrszerzetes, továbbá Péter testvér és a szekszárdi monostor *officialisa*: Zoch comes, a másíkról pedig – velük szemben – Pousa fia: Bodur comes nemes, Lőrinc nádor albírja jelentek meg a konvent színe előtt, ahol is Filius apát, monostorának azt a Baranya megyében fekvő Peturd (*Szekcsőpeterd – Baranya m.*) nevű földjét, amelyet egykor Becsegergely nembeli Boch comes hitbé és jegyajándék gyanánt hitvescének adott, aki viszont azt utóbb lelki üdvéért, a kegyes emléké [!] IV. Béla király engedélyével, valamint Fülöp esztergomi érsek jóváhagyásával a szekszárdi monostornak engedte át, most 60 márkáért örök jögon eladja Bodur comesnek, aki a vétel-
árat úgy fizeti meg, hogy részint 6 márka értékben odaadja azt a szekszárdi monostor hatá-
rában, az apát szőlői között fekvő szőlőrészét, amelyet egykor Baal *vinitortól* vásárolt meg a monostor engedélyével, részint pedig 54 márkát fizet dénárookban. A szóban forgó föld el-
adásának indoka az apát szerint az volt, hogy az a tatárjárás óta néptelen, és egy Szűz Mária tiszteletére emelt kis kápolnán, illetve egy elhagyott erdőn kívül nincs is más tartozéka, s így kevés hasznot hajt a monostornak. Bodur comes háborítatlan birtoklásának szavatolásaként az eladók vállalták, hogy amennyiben kíséreltet tennének az eladott föld visszaszerzésére, úgy

⁷ ŠÚA Révay cs. Gyulay lt. 1. 7. (DF 259544) R.: Kőfalvi 2000. 198. sz.

⁸ DL 87802 (Esterházy hg. cs. lt. 45. A. 19.) R.: Kőfalvi 2000. 519. sz.

⁹ A konvent gyakorlatából ez az egyetlen olyan eset, amikor a személyazonosság igazolásának tényét az oklevélben is említik.

¹⁰ Csak az eredetiről készült átirata maradt fenn: Garai Miklós nádor, 1380. júl. 16. Akad. lt. Kolozsvár, Esterházy cs. cseszneki lt. 1. (DF 244448) K.: Árpádkori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Közzé teszi: Wenzel Gusztáv. I-XII. Pest – Budapest, 1860-1874. III. 171-176. (114. sz.) R.: Capitulum I. 154-155. (6. sz.)

a per kezdete előtt, a bíró része nélkül 60 márkát fizetnek Bodur *comes*nek, továbbá, hogy bírói eljárás nélkül is patvarkodás bűnét vonják magukra. Időben a következő hasonló esetet a konvent egy 1281. októberi oklevele¹¹ őrizte meg. Eszerint a monostor konventje előtt Jula bán nembeli Beremen-i Buchk fia Péter fia: Péter, több rokonának a társaságában megjelenésén kinyilvánította, hogy miután a Baranya megyei Beremen (Beremend – Baranya m.) nevű birtokát egy ítélet által elveszítette, ám rokonának, Kosthan-i Marcellus *comes* fia: Beke mester udvari ifjúnak kitartó fáradozása, illetve az általa kifizetett 60 marka révén mégis visszaszerelte azt, ezért viszonzásul a szintén Baranya megyében fekvő Weegbala (*Végbala – Baranya m.*) nevű földjét, nemzetsége meglent tagjainak hozzájárulásával, illetve az ugyan-csak meglent szomszédai beleegyezésével örök jogon cladja említett rokonának, Beke mesternek, a tőle átvett 20 dénármárka ellenében. Péter a föld háborítatlan birtoklásáért szavatosságot vállal, amit ha nem teljesítene, úgy a Beke által Beremen visszaváltásáért fizetett 60 márkának a hátralékát, nevezetesen azt a 40 márkát, amelyet Beke rokonságuk okán elengedett neki, köteles lesz visszafizetni, illetve Beremen birtokból egy Weegbala-val egyenértékű részt juttatni Beke-nek. 1295-ben a pécsváradai konvent oklevelét¹² ad ki, amely szerint előtte Lőrinc, Thomasina úrnőnek, a király anyjának asztalnokmestere, valamint Fülöp mester fiai, a Valkó megyében fekvő Orozy (*Oroszi – Valkó m.*) nevű öröklött birtokukat eladják Vercedő (*pugilus*) Sándornak – azon hűséges szolgálataiért, amelyeket egykor apjuknak, a néhai Fülöp mesternek, majd ő maguknak nyújtott – a tőle átvett 50 dénármárka ellenében, amelyen kívül másik 50-et zsoldjaként és vére hullatásáért elengednek neki. Ha az cladók vagy örökösök a jövőben e birtok visszaszerzésére pert indítanak Sándor vagy örökösök ellen, akkor mind a 100 márkát tartoznak visszafizetni nekik. Az utolsó olyan adásvételi eset, amelynek büntető záradéka pénzösszeget nevez meg, már a 16. század elejéről maradt fenn. A konvent 1516. augusztus 19-én kiállított oklevele¹³ szerint megjelentek előtte a néhai Bathya-i Péter fiai, akik ínségük miatt a Baranya megyei Sensaath (*Szentszát*) birtokon lévő birtokrészeit cladták Gyulai Gergelynek és hitvesének, Katalinnak a tőlük átvett 50 forintért. Az cladók az említett javak háborítatlan birtoklásáért szavatosságot vállaltak, amit ha nem tartanának be, akkor a vételárat vissza kell fizetniük.

Az adásvételt tartalmazó oklevelek tanúsága szerint az ilyen ügyekben kikötött összegek a szó mai értelmében nem is tekinthetők büntetésnek, hiszen a szerződésben foglalt feltételek megszegése esetén csak a vételárat, illetve annak megfelelő összeget kell (vissza)fizetni a másik félnek. Ez nyilvánvalóan abból a felfogásból ered, hogy ha az egyik fél nem tesz eleget vállalt kötelezettségeinek, akkor a jogügylet semmisnek tekintendő, vagyis az azt megelőző vagyoni és jogi helyzet állítandó vissza. Az adásvételek egy részénél ezt a képet a felek kapcsolatrendszeréből, az adásvétel motivációjából, illetve a fizetési–visszafizetési konstrukciók eltérőségéből adódó egyéb körülmények árnyalják, ám ezekben az esetekben is jól látható, hogy a záradékok alapvető célja, hogy sem maga a szerződés, sem annak esetleges megszegése közvetlenül ne okozzon hátrányt egyik félnek se. Mivel ezek a szigorúan magánjogi iratok mindössze azt voltak hivatva biztosítani, hogy még az esetleges per kezdete előtt mindkét fél a szerződést megelőző joghelyzetbe kerüljön, ez lehet az egyik oka annak, hogy az említett összegek (vissza)fizetésének idejét – amennyiben említik – mindig a per

¹¹ Draskovics cs. lt. 5. 1. A MOL nyilvántartásában nem szerepel, régi jelzete alapján sem található, talán alább jelzett kiadása óta megsemmisült vagy lappang. K.: Hazai okmánytár. Codex diplomaticus patrius. Kiadják Nagy Imre, Paur István, Ráth Károly és Véghely Dezső. I-V. Győrött, 1865-1873. Ipolyi Arnold, Nagy Imre és Véghely Dezső. VI-VIII. Budapest, 1876-1891. I-VII. Budapest, 1878-1920. VII. 176-178. (135. sz.) R.: Capitulum I. 160-161. (18. sz.)

¹² Csak tartalmi átirat őrizte meg: Gilétfi Miklós nádor, 1343. júl. 4. DL 3600 (NRA. 443. 2.) Mérvadó kiadása: Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerkesztette Nagy Imre és Tasnádi Nagy Gyula. I-VII. Budapest, 1878-1920. (a továbbiakban: AO) IV. 352-353. (214. sz.)

¹³ ŠUA Rčvay cs. Gyulay lt. 11. 28. (DF 260182) R.: Kőfalvi 2000. 892. sz.

kezdetc előttrc szabják meg.¹⁴ Az adásvételek során a vevőnek vagy azt kellett külön is garantálnia, hogy ő maga nem tesz lépéseket a birtok visszaszerzésére, vagy pedig azt, hogy az új tulajdonos jogait mindenkiel szemben biztosítja. Általában e két kötelezettség valamelyikét foglalták az adásvételről szóló oklevélbe, ezek be nem tartása esetén kellett a záradékban foglaltak szerint eljárni.

Szintén a birtokügyletek között kell szólni a birtokzálogosítások eseteiről. Ezek közül érdekes Perman (*Permán – Baranya m.*) birtok sorsa. 1334. április 7-én¹⁵ megjelent ugyanis a konvent előtt Chymin-i Kemyn fia: Konrád mester, aki az apjától örökölt, Baranya megyei Perman nevű birtokát augusztus 1-jéig elzálogosította Jakab *comes* fia: Miklós mesternek a tőle átvett 30 báni dénármarkáért. Az oklevél szerint ha az említett időpontban azt nem váltaná vissza, akkor ezen összeg dupláját kell fizetnie. A következő évben, július 1-jén¹⁶ az említett Konrád ismét pénz szűkében lehetett, mert a birtokot, szintén augusztus 1-jéig újra elzálogosította Miklós mesternek, ugyancsak 30 báni dénármarkáért. A zálogösszeg időben történő visszafizetésének elmulasztása esetén annak dupláját kell büntetésként megfizetnie, de ezúttal – talán korábbi rossz tapasztalatokból okulva – azt is kikötik, hogy ebben az esetben maga a birtok is végleg Miklós mesteré lesz. Szintén a zálogösszeg duplájának visszafizetését írja elő a konvent előtt 1357. június 25-én kötött szerződés.¹⁷ Eszerint ugyanis Abecl-i András fia: László, a maga és testvérének a nevében is megjelenvén, a Tolna megyei Nowak (*Novák*), más néven Racha (*Racsa*) nevű birtokban lévő öröklött birtokrészüket 3 évre elzálogosítja Wezzcus mester varasdi *comes*nek a tőle átvett 32 forintért. Ha a zálogot a 3 év lejártáig sem váltaná vissza, akkor ezen összeg dupláját kell büntetésként fizetniük. Birtok elzálogosításához kötődő büntető záradék maradt fenn az 1375. június 22-én kelt oklevélben¹⁸ is. Ekkor a monostor konventje előtt az egyik részről Zengal-i Jakab fia János fia: Miklós mester, a másíkról pedig Zegecl-i Fábíán fia: Miklós megjelenvén, előbbi a Baranya megyében, az Okor folyó mellett nyugatra fekvő birtokának felét elzálogosítja Fábíán fia: Miklósnak, a tőle átvett, 100 dénárjával számított 60 forintért, azzal a feltétellel, hogy ő vagy testvérc: Péter mester az említett összegért bármikor visszaválthatja azt. A háborítatlan birtoklásért Miklós mester szavatosságot vállal, amit ha nem teljesítene, akkor a mondott összeget vissza kell fizetnie. A fennmaradt zálogügyletekben tehát kétféle kötelezettségvállalás került külön is megemlítsére. Az egyik ezek közül a zálogösszeg időben történő visszafizetésére, a másik pedig a zálogba adott javak háborítatlan birtoklásának szavatolására vonatkozott. Az előbbi megszégése esetén a fennmaradt esetekben a zálogot adónak a zálogösszeg dupláját kellett visszafizetnie. A büntetési összeg duplázással való meghatározása a középkori joggyakorlat egyik általánosan elterjedt megoldása volt. Gyakran találkozzunk vele más magánjogi szerződések esetében is, de a perbeli vétségek bírságolásának is gyakran használt eszközéül szolgált.¹⁹ Az 1375-ből fennmaradt esetben a kötelezettségvállalás a háborítatlan birtoklás biztosítására vonatkozott, valószínűleg ezért kötötte ki az oklevél – az adásvételekhez hasonlóan – mindössze az eredeti összeg visszafizetését. A szerződésben szereplő pénzösszegek megduplázása szerepel büntetésként a kötelezettségvállalásokat rögzítő meg-

¹⁴ Ezen kívül természetesen az is motiválta ezt a kikötést, hogy a záradékban szereplő összeget a bírói rész nélkül kellett érteni.

¹⁵ ŠŰA Révay cs. Gyulay lt. 4. 6. (DF 259837) R.: Kőfalvi 2000. 121. sz.

¹⁶ ŠŰA Révay cs. Gyulay lt. 4. 8. (DF 259839) R.: Kőfalvi 2000. 126. sz.

¹⁷ DL 77197 (Zichy cs. zsélyi lt. 211. B. 398.) R.: Kőfalvi 2000. 239. sz.

¹⁸ Archiv Hrvatske. Doc. Med. Var. 72. (DF 218568) R.: Kőfalvi 2000. 333. sz.

¹⁹ A perbeli vétségek bírságolása esetében a duplázás az Anjou-írályok időszakától vált a joggyakorlat részévé. A perjogban legtöbb esetben ezzel a módszerrel szankcionálták az idész indokolatlan figyelmen kívül hagyását, a bírói fórum előtti megjelenés elmulasztását, a kirótt bírság meg nem fizetését stb. Hajnik Imre: A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyes-házi királyok alatt. Budapest, 1899. (a továbbiakban: Hajnik 1899.) 442-444. Werbőczy István Hármaskönyve. (a továbbiakban: HK) II. 86. 7., 9. §

egyezségekben is. Az időben legkorábbi, 1304-ből²⁰ ismert ügyben sajnos nem ismert a szerződés tárgyának értéke, csak a kilátásba helyezett büntetés nagysága. Ekkor a konvent előtt Scelus-i Pabor fia: Pabor, rokonai nevében is megjelenve belecgezcik abba, hogy Ambrus fia: Jakab *comes* megvegye a szomszédság jogán őket illető Budun nevű földrészt. Jakab *comes* tőlük más földet nem vásárolhat és nem foglalhat el, amit ha nem tartana be, a per megkezdése előtt, a bíró része nélkül 20 márkát tartozzék fizetni nekik. Ebben az esetben is valószínűsíthető azonban, hogy a megszabott büntetés a birtok értékével lehetett összhangban. A többi fennmaradt esetben az oklevelek azokat az összegeket is tartalmazzák, amelyek kapcsán a kötelezettségvállalás született. Ilyen eset legkorábbi 1320. július 5-éről²¹ maradt fenn. Ekkor a monostor konventje előtt az egyik részről Zumbor testvére: Dénes, a másíkról pedig Jakab *comes* fiainak: Miklósnak és Konrádnak a *serriense*, Bertalan fia: Benedek urai nevében megjelenvén, abban a perben, amelyet Sederkyn birtok (Szederkény – Baranya m.) és határai kapcsán Jakab *comes* fiai indítottak, most fogott bírák közreműködésével olyan egyezsége jutottak, amely szerint Dénes arra kötelezi magát, hogy a konvent színe előtt augusztus 27-én Jakab fiainak 6 *pens*ával számított 2 *magistralis* báni dénármárkát fizet. Ha ezen kötelezettségének nem tenne eleget, akkor az összeg dupláját kell fizetnie. 1366. szeptember 16-án²² az egyik részről Tuteus fia: László mester, a másíkról pedig Laak-i Salamon fia: Péter mester jelentek meg a monostor konventje előtt, ahol is az előbbi kötelezte magát, hogy Péter mesternek a tőle kölcsönbe kapott, 6 *pens*ával számított 10 dénármárkát a következő év január 8-án visszafizeti, de ha ezt elmulasztaná, akkor ezen összeg dupláját kell fizetnie. Végül a konvent 1501. február 3-i oklevele²³ révén tudatja, hogy Darowcz-i Miklós kérésére, egy bevállás meghallgatására kiküldte²⁴ Dénes és Máté pap testvéreket, akik február 1-jén a Naghfalw (Siklósnagyfalu – Baranya m.) nevű birtokra mentek, ahol házában, az ágyban fekvő beteg Darowcz-i Mihály elmondta, hogy Bayna-i Both Andrástól a Baranya megyei Naghfalw, Baboča (*Babócsa – Baranya m.*), Nagharsan (Nagyharsány – Baranya m.) és Zantho (*Szántó – Baranya m.*) falvakban lévő birtokainak visszaszerzésére 1210 forintot kapott kölcsön azzal a feltétellel, amely szerint, ha április 24-ig ezen összeget nem fizetné vissza, akkor veszítse el ezen birtokrészeit, ha pedig az összeg visszafizetését megtagadná, akkor az említett összeg kétszeresét kelljen fizetnie Andrásnak. A három eset mindegyikében valamilyen pénzösszeg – általában kölcsön – visszafizetését vállalja az egyik fél, amelynek elmulasztása, illetve megtagadása esetén a szóban forgó összeg dupláját kell fizetniük.

A konvent gyakorlatában három esetben nem pénzösszeg visszafizetése a kötelezettségvállalás tárgya. A pécsváradi monostor konventje 1333. július 2-án kiadott oklevele²⁵ révén bizonyítja, hogy színe előtt László, pécsi püspök mohácsi *hospesci* révén július 1-jén Jakab mesternek, a margitszigeti apácák ügyvédjének részben dénárban, részben pedig becsértékben megfizette az apácák Cheley-i (*Cselej – Baranya m.*) *villicus*ának: Miklósnak – akit a püspök említett emberei nem szándékosan öltek meg – 14 márka vérdíját. Jakab mester az apácák nevében mentesíti a püspököt és embereit a gyilkosság alól, valamint kötelezettséget vállal, hogy ha az apácák a jövőben ezen ügy kapcsán nem védenék meg őket, akkor a per

²⁰ Csak átírata ismert: pécsváradi konvent, 1360. szept. 15. SML 16. Bosnyák cs. 15. (DF 268194) R.: Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum andegavensium illustrantia 1301-1387. Főszerkesztő Kristó Gyula. I.–. Budapest–Szeged, 1990–. (a továbbiakban: AOkl) I. 656. sz.

²¹ ŠÚA Révay cs. Gyulay lt. 3. 26. (DF 259813) K.: AO I. 568-569. (513. sz.) R.: AOkl V. 842. sz.

²² DL 77375 (Zichy cs. zsélyi lt. 211. B. 456.) K.: Z. III. 314. (216. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 292. sz.

²³ Archiv Hrvatske. Draskovics cs. lt. Archivum Maius 27. 5. (DF 233250) R.: Kőfalvi 2000. 860. sz.

²⁴ Néhány esetben a magánjogi ügyeket nem a konvent előtt intézték, hanem az ügyfél vagy ügyfelek hívására a konvent küldte ki emberét, aki a monostorba visszatérve beszámolt az előtte a helyszínen lezajlott jogi eseményről, majd ezt követően a konvent e jelentés alapján állította ki az ügyről szóló oklevelet. Ezekre az esetekre azonban mindig valamilyen sajátos indok (betegség, idős kor, az út veszélyeitől való félelem stb.) miatt került sor.

²⁵ DL 2788 (Mon. Poson. 58. 5.) K.: AO III. 32-33. (28. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 118. sz.

kezdeté előtt a vérdíjat és büntetésül annak kétszeresét kell visszafizetniük a püspöknek. 1393. július 1-jén²⁶ a monostor konventje előtt Báthmonostori Theutus fia László fia: László mester, fogott bírák által teremtett egyezség szerint kötelezettséget vállalt, hogy mivel április 24. körül Aran falunál (*Aranyos – Baranya m.*) rátámadva az urához, Ders mester fia: Márton mesterhez, egykori szlavón vicebánohoz, jelenleg kalocsai várnagyhoz igyeckvő Nemeth Péterre, Márton mester familiárisára, őt elfogván, tőle urának két lovát elvette, valamint elrabolt 100 dénárjával számított 25 forintot, két felöltőt (*taga*), egy süveget (*capucium*), két pár cipőt (*caliga*), továbbá fegyvereket és egyéb javakat, ezért Márton mesternek 100 dénárjával számított 500 forintot fizet a konvent színe előtt két részletben. László mester vállalja, hogy ha az első részletet nem fizetné meg, úgy kétszer annyit tartozik fizetni, ha pedig a második részletet mulasztaná el megadni, akkor a fenti perben Márton mester legyen a nyertes. Végül pedig 1427. június 9-én²⁷ jelent meg társaival együtt a konvent előtt Maróti István fia: János, és elmondták, hogy mivel Henrik pécsi püspök, a néhai Kisasszonyfalvai Pál fia István fiát: Lászlót, akit korábban Márton várnagy, valamint szolgálai és *officialisai*, továbbá Pécs város bírása, esküdtei és *hospesci* bűnei miatt letartóztattak és a püspök börtönébe zártak, de nemes férfiak testvéri szeretetből fakadó kérésére – a szintén ott fogva tartott három nemessele, továbbá azok két közrendű familiárisával együtt – szabadon engedte, ezért az említett megjelentek kötelezik magukat, hogy ha a jövőben Zsigmond király bárói, a macsói bán vagy ispánjaik, alispánjaik, avagy az ország bármely bírása, Henrik püspök ellen vagy káptalanja, Márton várnagy, annak szolgálai, *officialisai*, megbízottjai (*commissarius*) ellen, avagy Pécs bírása, esküdtei, *hospesci*, illetve a püspök bármely embere ellen ez ügyben eljárás indítanak, akkor a megjelentek saját költségük és fáradságuk terhére tartoznak megvédeni őket, amit ha elmulasztának, akkor a szabadon bocsátottak váltságdíjának dupláját tartoznak fizetni. Ha pedig a jövőben az említett szabadon bocsátottak a püspököt, egyházát vagy a város bírását háborgatni merészelnék, akkor Maróti János és társai fejenként, a per kezdeté előtt, a bíróság részénél 50-50 márkát fognak fizetni. Mindhárom esetben, bár különböző jogállásokról és kötelezettségről van szó, a büntetési összeg az ügyben felmerült pénzüsszeg duplajaként került megállapításra. A záradékok azonban sok esetben ennél jobban árnyalják a büntetési tételeket, vagyis a duplázás módszer csak egy a kilátásba helyezett büntetések közül, amelyen kívül – a vállalt kötelezettség megszegésének jellegétől függően, illetve a létrejött jogállapot ismételt megsértése esetén – egyéb szankciókat is megállapíthattak.

A jogügyletek következő olyan nagy csoportja, amelyben pénzben meghatározott büntetési tételek szerepelnek, a kiegyezések.²⁸ Ennek során a felek nem a rendes bírói fórumok előtt, hanem egymás között döntötték el vitás ügyeiket és egyeztek meg a rendezés módjait, valamint a további joghelyzetet illetően. Természetesen az ilyen jellegű megállapodások esetében a megegyezés megszegését kívánták elsősorban büntetni. A megállapodás felrúgásának legnyilvánvalóbb útja az volt, ha valamelyik fél a megszületett közös megegyezés ellenére rendes bíróság előtt folytatta vagy újra kezdte a pert, illetve a megegyezést megtámadva pert indított. 1323. május 1-jén²⁹ a pécsváradai konvent előtt az egyik részről Mosa-i Sándor *comes* fia: László mester, a másíkról pedig Konrád fia Jakab *comes* fia: Miklós mester megjelentvén előadták, hogy a köztük, részint atyáik, részint az ő idejükben mostanáig keletkezett valamennyi vitás ügyben és perben egyezségre léptek. Ha a felek valamelyike a jövőben a ko-

²⁶ DL 78095 (Zichy cs. zsélyi lt. 211. B. 775.) K.: Z. IV. 514-515. (414. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 401. sz.

²⁷ Csak átirata maradt fenn: pécsi kápt., 1427. aug. 30. DL 11916 (ECCL. 18. 4.) R.: Kőfalvi 2000. 627. sz.

²⁸ A középkori magyar joggyakorlat a perbeli egyezségek megkötése számára igen nagy teret biztosított. A vitás ügyekben gyakorlatilag a per bármely szakaszában egyezséget lehetett kötni, illetve le lehetett azt zárni ügynevezett fogott bírák döntése alapján is. A perbeli egyezésekre lásd Hajnik 1899. 406-408., a fogott bírákról ugyanott: 408-411.

²⁹ ŠŰA Révay cs. Gyulay lt. 3. 32. (DF 259821) R.: AOKl VII. 160. sz.

rábbi vitás ügyekben pert indítana, akkor annak kezdete előtt, a bíró részén felül 20 márkát tartozik fizetni a másik félnek. 1504. április 28-án³⁰ az egyik részről a néhai Hederwar-i Osualdus fiai: István és Imre, a másíkról pedig a néhai Hederwar-i Ferencnek, majd a néhai Hederwar-i Maczadonya-i Ferencnek az özvegye: Katalin úrasszony jelentek meg a konvent előtt, ahol is István és Imre elmondták, hogy az utóbb említett Ferenc halála után valamennyi birtokára és birtokrészére vonatkozó oklevele Katalin kezére került, akit most – mivel azokat ő visszaadta nekik – azokkal kapcsolatban nyugtatnak. A másik részről pedig Katalin ismeri el, hogy egykori férje birtokaiból a neki járó hitbért és jegyajándékot teljes egészében megkapta. Ha az említett ügyben bármelyik fél vagy utóda pert indítana a másik ellen, akkor a per kezdete előtt, a bíró része nélkül 600 színarany forintot fizessen a megtámadottnak.

Az oklevelekben hasonlóképp szankcionálták azt is, ha valamelyik fél belegyezett ugyan a vitás kérdések közös rendezésébe, de a fogott bírák által hozott döntést mégsem volt hajlandó elfogadni. Ilyen esetről tanúskodik – bár a büntetés konkrét összegének említése nélkül – a konvent 1331. augusztus 25-én³¹ kiadott oklevele, amely szerint előtte az egyik részről János pécsi kanonok, László pécsi püspök nevében, a másíkról pedig Miklós mester, a margitszigeti apácák ügyvédje megjelenvén elmondták, hogy a felek a Duna mellett fekvő szomszédos birtokaik kapcsán, különösképp pedig a birtokfoglalások miatt támadt viszályukat a mindkét részről kijelölt 4-4 fogott bíró közbenjárásával olyan módon kívánják rendezni, hogy e fogott bírák november 8-án Mohács faluban a konvent emberének jelenlétében fognak döntést hozni, amelyet mindkét fél köteles lesz elfogadni, különben a másik félnek a per kezdete előtt büntetést tartozik fizetni.

Magától értetődően büntetés sújtotta azt a felet is, amelyik a megállapodásban kikötött és vállalt feltételeknek nem tett eleget. 1322. május 9-én³² például a konvent előtt az egyik részről Miklós testvérnek, a cikádori monostor apátjának és konventjének képviselőjében Domonkos testvér, a másíkról pedig Laak-i Miklós fia: Salamon *comes* megjelenvén, fogott bírák közbenjárásával, minden korábbi viszályukban oly módon egyeznek ki, hogy mivel az apát Kezteuch-i (*Kesztölc – Tolna m.*) jobbágysai Salamon *comes* vérét ontották, ezért az apát és konventje 30 márkáért Salamonnak adnak egy *Quadrihebeni Zugzaar* színű lovat, valamint a Salamon Laak nevű falvától északra eső Olasun nevű halastavat, amelyet Salamon édes testvérci hagytak a kolostorra. Ha valamelyik fél megszegi az egyezséget, akkor a per kezdete előtt 10 márkát tartozik fizetni és patvarkodás vádját vonja magára. Természetesen ezekben az esetekben is gyakori volt a büntetést a megállapodásban szereplő pénzüsszeg – amennyiben volt ilyen – duplázásával megszabni. 1400. július 5-én³³ a pécsváradi konvent előtt az egyik részről János testvér báta apát, a másíkról pedig Bátmonostori Theutus fia László fia: László mester megjelenvén elmondták, hogy jóllehet László mester azon eskü elmulasztása miatt, amelyet Kaplai János országbíró oklevele értelmében a konvent színe előtt kellett volna a János apát elleni cselkedetekben való ártatlanságáról letennie, jószágvesztésre ítéltetett, ennek ellenére a felek fogott bírák, köztük Imre testvér pécsváradi apát, Iwan-i Frigyes a Baranya megyei Gál apátja és Regun-i János főespercesek, János mester a konvent jegyzője, a pécsi egyház kanonokjai, Miklós a kalocsai egyház *vicarius*a, Mathuchina-i Demeter fia: Ferenc Baranya megye alispánja és Domonkos fia: Pál pécsváradi várnagy előtt mégis egyezsége jutottak, miszerint János apát, elejtván a vádat, átadja László mesternek az országbíró ítéletlevelét, amelyért László 450 forintot fizet neki két

³⁰ Kiadása szerint Héderváry cs. lt. fasc. 3. Nr. 25. (Elveszett vagy lappang.) K.: A Héderváry-család oklevéltára I-II. Közli Závodszy Levente. Budapest, 1922. I. 500-501. (354. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 870. sz.

³¹ DL 2679 (Mon. Poson. 48. 5.) R.: Kőfalvi 2000. 112. sz.

³² Csak átiratban maradt fenn: Szepesi Jakab országbíró, 1374. szept. 7. GySML 4697 Niezky 95. (DF 209197) R.: Kőfalvi 2000. 67. sz.

³³ DL 78366 (Zichy cs. zsélyi lt. 212. 964.) K.: Z. V. 175-177. (152. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 451. sz.

részletben, amelyek közül ha az első mulasztaná el megfizetni, akkor az említett összeg dupláját kell lerónia, ha pedig a másodikat nem adná át, akkor az első részlet kifizetése semmisenek tekintendő, az ítélet pedig érvényben marad. Szintén duplázással állapították meg a büntetés összegét az 1400. október 13-án³⁴ megkötött egyezségben, amikor is a konvent előtt az egyik oldalról Gál testvér, a margitszigeti Szűz Mária-kolostor apácáinak nevében, a másikkól pedig Hedweg-i Bakus fia: László megjelenvén elmondták, hogy jóllehet Lászlónak – Bebek Detre nádor ítélete szerint – hatalmaskodás vádja miatt 25 nemes társaságában a konvent előtt esküt kellett volna tennie, mégis a fogott bírák teremtette megegyezés értelmében a felek, peres ügyekben keletkezett összes oklevelüket érvénytelenítik, László pedig az apácák Hydweg (*Húdvég – Baranya m.*) nevű birtokán 14 forintot tartozik átadni az apácáknak, amiért ha elmulasztana, akkor ezen összeg dupláját kell fizetnie.

A pécsváradai konvent gyakorlatában a pénzüsszeggel szankcionált esetek összegzéseként a következőket lehet elmondani. Ezen jogügyletek típusaik tekintve igen sokszínűek voltak. A fennmaradt anyag tanúsága szerint a legnagyobb számban a kötelezettségvállalások megszegése és a közös megegyezések be nem tartása esetére helyeztek kilátásba pénzbüntetést. E büntetés nagyságát tekintve nem minden esetben van viszonyítási alapunk, hiszen például a birtokosztályok négy említett esetének egyikében sem ismerjük az ügyben szereplő javak értékét.³⁵ Ahol azonban van információnk ezekről, ott következetesen azt láthatjuk, hogy a büntetés összege a jogügyletben szereplő értékek nagyságához igazodik, amit a büntető összegek megállapításának legelterjedtebb módja, a duplázás is bizonyít. A büntető összegek kiszabásának egyértelműen leggyakoribb módszere a duplázás. A pénzbüntetést említő esetek döntő többségében (83%³⁶) a büntetés összegét az ügyben szereplő javak értékének vagy a készpénz összegének a megduplázásával határozták meg. Jellemző kivételt képeznek a birtokadásvételek, amelyekben a szerződés megszegése esetére kiszabott pénzüsszeg nagysága egyszer sem lépi túl a vételár összegét, hanem mindig azonos azzal.³⁷ Az oklevelek sokszor a büntetés megfizetésének kapcsán kikötik, hogy az a per kezdete előtt történjen. Ez valószínűleg egyenértékű azzal a szintén gyakran szereplő kikötéssel, hogy a büntetés összege a bíró része nélkül értendő.³⁸ Természetesen a pénzben fizetendő büntetések meghatározásában gyakran szerepet kaptak az adott ügyre jellemző, sajátos momentumok is. Ezeknek köszönhető, hogy a záradékok a pénzüsszegen kívül más büntetési tételeket is tartalmaznak, vagyis nem minden esetben csak pénzzel kívánják biztosítani a felek a szerződés betartását.

Birtokok átadása

A záradékok egy másik csoportja birtok átadását írja elő. A pécsváradai konvent hiteleshelyi gyakorlatában ennek a büntetési tételnek az alkalmazása egy kivétellel mindig csak tulajdonjog biztosításához vagy pénzkölcsön visszafizetéséhez kötődik. A tulajdonjog

³⁴ DL 8587 (Mon. Vbuda. 4. 50.) R.: Kőfalvi 2000. 459. sz.

³⁵ Erre a kötelezettségvállalások (1304. okt. 28.) és a kiegyezések (1504. ápr. 28.) között is van példa, ám ott nem ez a jellemző. Az 1331. aug. 25-i oklevélben szereplő egyezés kapcsán – mivel átfogó, általános megállapodásról van szó – egyáltalán nem említenek pénzüsszeget.

³⁶ A számításához csak azokat az eseteket vettem figyelembe, amelyek során ismert az ügyben szereplő javak értéke.

³⁷ Egyszer birtok elzálogosítása esetében is ez a helyzet. 1375. jún. 22.

³⁸ A középkori perjogban számos esetben kellett a szóban forgó pénzüsszegeből részt fizetni a bírónak. A bíró által kiszabott bírságok esetében ez 2/3 – 1/3 arányban oszlott meg a bíró és a felperes között (nyelvváltás esetében: HK II. 72. 3. §, a bíró előtti megjelenés elmulasztása esetén: HK III. 26. 8. §, zálog jogtalan megtartása esetén: HK III. 33. 2. §). A magánjogi ügyekben a bíró előtti pénzfizetéséskből a bírót bírói kilenced és tized illette meg. Erről lásd Hajnik 1899. 449-450.

biztosításának kérdése többféle jogügylet kapcsán is felvetődhetett. A konvent előtt birtok elzálogosítása (2 alkalom), birtokcserc, hozomány kiadása, ingóságok eladása (1-1 alkalom) és legtöbbször földadásvétel (3 alkalom) nyomán került erre sor. Minden esetben közös vonás azonban, hogy a büntetést arra az esetre szabták ki, ha a birtokot vagy ingóságot el-, illetve átadó fél nem gondoskodik annak háborítatlan birtoklásáról. Időrendben az első eset az a már említett földadásvétel, amelyet a konvent 1281. októberi oklevele rögzített, és amelyben pénzüsszeg fizetését is kikötötték. A következő alkalommal 1330. október 20-a előtt³⁹ az egyik résztől Kozar-i Jurguche kun, a másiktól pedig Treutul János fia: Miklós mester pozsonyi *comes serviensis* és *officialis*: Tupi-i Kozma jelentek meg a konvent előtt, ahol is az előbbi a Tolna megyei Hagmas (Nagyhajmás – Baranya m.) nevű birtokát, amely fiának: Leonardus-nak meggyilkolása miatt Kozar-i Máté fia: Lucas *comes*től háramlott rá, cladja Miklós *comes*nek a tőle átvett 32 báni dénármárkáért. Máté fia: Lucas az ügyben szavatosságot vállal, amit ha nem teljesítene, akkor azonos nagyságú és értékű birtokkal tartozik Miklós mestert kárpótolni. 1408. február 9-én⁴⁰ a pécsváradi monostor konventje előtt Zenthgal-i János fia Miklós fiai: Tamás és Jakab apjuk nevében is megjelenvén elmondják, hogy mivel édes testvérüket: Klárát Kosd-i Miklós fia: Miklóshoz adták feleségül, ezért a Baranya megyei Chwn (Cún), Zyked (Szókéd), Rupkerthwele, Mokachy és Darothy birtok felét, valamint Kemenfalua (*Keményfalva – Baranya m.*) birtokot és az Okorpastia (*Okorpástya – Baranya m.*) birtokban lévő birtokrészüket teljes egészében nekik és leendő utódaiknak ajándékozzák. Ha Klára örökösök nélkül halna meg, akkor a birtokok visszazállnak Tamásra és Jakabra, akik azok háborítatlan birtoklásáért most szavatosságot vállalnak, amit ha nem teljesítenének, akkor Klárát és férjét azonos nagyságú és értékű birtokkal kell kártalanítaniuk. 1479. augusztus 10-én⁴¹ birtokok elzálogosítása kapcsán záradékokat oklevelet. Ekkor a konvent előtt a néhai Bakonya-i István fia: István megjelenvén, ínsége miatt jó néhány Kőrös-, Somogy-, és Baranya megyei birtokrészét, a hozzájuk tartozó haszonvételekkel, valamint a szokásos és rendkívüli adóikkal együtt elzálogosítja a pécsi káptalannak, valódi *pondusok* szerinti 100 magyar aranyforintért, azzal a kikötéssel, hogy az említett összegért bármikor visszaválthatja azokat. Az említett javak háborítatlan birtoklásáért szavatosságot vállal, amit ha teljesíteni nem tudna, akkor a Baranya megyei Naghbakonya (Bakonya), Kysbakonya (Bakonya), Darabosfalua (*Darabosfalva*) és Lazlofalua (*Lászlófalva*) birtokokon lévő birtokrészeiből az említettekkel azonos értékűeket kell átengednie, amelyeket csak a mondott összeg és a korábbi zálogleveleiben szereplő 40 és 16 aranyforint visszafizetésével válthat vissza. Ebben a csoportban még egy földadásvételt kell megemlíteni. A konvent 1485. október 6-án kelt oklevele⁴² szerint megjelent előtte Hederher-i Hederffy György, aki a Baranya megyei Gybarth (*Gihárt*) birtokon lévő öröklött birtokrészét, vagyis 4 jobbágytelket, haszonvételeikkal együtt, cladja Kysbala-i Zylagy Bálintnak, hitvesének: Agatha asszonynak, valamint fiuknak és lányaiknak, a tőlük átvett, valódi *pondusok* szerinti 50 színarany magyar forintért, semmilyen jogot sem tartva fenn magának vagy örökösének. Az említett birtokok háborítatlan birtoklásáért György szavatosságot vállal, amit ha nem teljesítene, akkor a szintén Baranya megyei Momad (*Mamad*) nevű birtokából azonos értékű részt kell adnia. Ezekben az esetekben, a zálogösszeg nagyságától függetlenül a zálogba adott föld értékével megegyező birtoknak vagy birtokrésznek az átadását kötötték ki a felek, vagyis a záradékolásnak nem a szankcionálás, hanem a felborult jogi egyensúly visszaállítása volt a legfőbb indítéka. Néhány esetben nem tudjuk, hogy a záradékban említett birtokok értéke milyen viszonyban áll az ügyben szereplő más birtokok értékével vagy a zálogösszeg

³⁹ Csak tartalmi átirata ismert: Nagymartoni Pál országbíró, 1330. okt. 20. > Szepesi Jakab országbíró, 1377. jan. 28. DL 2630 (NRA. 688. 69.) K.: AO II. 513. (441. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 105. sz.

⁴⁰ Archiv Hrvatske Doc. Med. Var. 155. (DF 218650) R.: Kőfalvi 2000. 517. sz.

⁴¹ DL 18254 (NRA. 390. 7.) R.: Kőfalvi 2000. 806. sz.

⁴² Archiv Hrvatske. Draskovich cs. lt. Archivum Maius. 26. 21. (DF 233223) R.: Kőfalvi 2000. 819. sz.

magyságával. Erre birtokok elzálogosítása és elcserélése esetén is van példa. 1480. december 6-án⁴³ a pécsváradi konvent előtt megjelent Kyswarda-i Miklós, aki elmondta, hogy a maga és különösképp testvérének: Mátyásnak az ínsége miatt, amelynek az az oka, hogy Mátyás Ferrarában (*studium seu gymnasium Ferrariensis*) tanul, Anarth-i Thegzes László és Sandrinus nemcséktől valódi *pondusok* szerinti 100 színarany magyar forintot kaptak kölcsön, amelyért a Szabolcs megyei Baach (*Bács*) és G[cwr?]en (*Görény*) birtokokon lévő összes birtokrészüket, valamint a Baach birtokhoz tartozó adójövedelmet adják zálogba, a hozzájuk tartozó haszonvételekkel együtt, azzal a kikötéssel, hogy az említett összegért bármikor visszaválthatják azokat. Miklós a birtokrészek háborítatlan birtoklásáért szavatosságot vállal, amit ha nem teljesítene, akkor a szintén Szabolcs megyei Pap (Pap – Szabolcs-Szatmár m.) nevű birtokát kell átadnia. 1523. július 27-én⁴⁴ a konvent előtt az egyik részről Gyulai Gergely, a másiktól pedig Gyulai László, rokonaik nevében is megjelenve elmondták, hogy egymás között olyan örökérvényű egyezsége jutottak, amelynek értelmében az említett Gergely, a Baranya megyei Nana (*Nánafalva*) birtokon lévő teljes vásárolt birtokrészét, amelyet egykor Gyulai László és Ferenc adott el Henyei-i Bernardus-nak, akitől azután ő vette meg, továbbá ezen László és Ferenc Baranya megyei Hassagh (*Hásságy*), Heder (*Héder*),⁴⁵ Belwar (*Belvárdgyula*) és Zcmewl (*Szemely*) birtokokon lévő öröklött birtokrészeit, amelyek zálog címén jelenleg is Gergely kezén vannak, minden haszonvételükkel és tartozékuikkal, valamint a rájuk vonatkozó zálog- és adásvételi oklevelekkel együtt átadja Lászlónak, aki ezért cserébe a Baranya megyei Emel (*Véménd*), Ellend (*Ellend*), Pethre (*Rácpetre*) és Palkonya (*Palkonya*) birtokokon lévő birtokrészeit, amelyek 90 forint zálogösszegért jelenleg is Gergely kezén vannak, átadja Gergelynek az említett 90 forintot azok vételárának ismerve el. László és Ferenc az átadott javaik háborítatlan birtoklásáért szavatosságot vállalnak, amit ha nem tartanának be, akkor a Gergelytől kapott birtokok visszazállnak Gergelyre és örökösire.

A tulajdonjog biztosítása, illetve elmulasztásának szankcionálása nemcsak ingatlan, hanem ingó javak esetében is szerepet kapott. Ezt bizonyítja a konvent 1524. október 28-án kelt oklevele⁴⁶ is, amely szerint színc előtt Zapolya-i Dienessfy István fia: Miklós, hitvesének, a néhai Berizló Péter veszprémi püspök és dalmát-horvát-szlávon bán testvérének: Orsolya úrasszonynak, valamint tőle született lányainak a nevében is megjelenve elmondta, hogy az említett Berizló Péter még élte során azért, hogy saját ínségén és bánása határainak veszedelméin nyihátsen, 7 ezüst ivóedényt (*scutella*) és 1 ezüstözött kancsó (*canterus*) a néhai Csernek-i Dessewffy Ferencnek elzálogosított, és bár azok visszaváltása a közeli rokonság miatt az említett Miklósnak és hitvesének a feladata lenne, ínségük miatt azonban csak azok eladására gondolhattak. Ezért Miklós, miután aranyműves mesterekkel elvégeztette ezen tárgyak megmérését és felbecslését, megtudta, hogy azok a zálog összegénél 80 forinttal érnek többet, ezért eladja azokat Dessewffy Ferenc özvegyének: Dorottyának és fiainak a tőlük átvett 80 új forintért, semmilyen jogot sem tartva fenn maguknak azokkal kapcsolatban, háborítatlan birtoklásukért pedig szavatosságot vállalva. Ha ez utóbbit nem tartaná be, akkor a vevők az ő Pozsega megyei Zakorenja nevű birtokán lévő 2 jobbágytelkét – amelyek közül az egyiket Valkovits Bálint, a másikon pedig Mosznarevits Pál jobbágy lakik –, valamint Pribinye nevű birtokának a felét zálog címén a jelen oklevél erejével elfoglalhatják, és azokat csak az említett 80 új forint visszafizetése esetén kell visszaadniuk. Az ügy érdekessége, hogy az ingóságok birtoklásának szavatolását nem más ingóságokkal – nyilván ezek hiánya miatt –, hanem ingatlanokkal záradékolják, bár azok csak zálogként kerülnek más tulajdonába.

⁴³ DL 97422 (Vay cs. berkeszi lt. 1326.) R.: Kőfalvi 2000. 809. sz.

⁴⁴ ŠUA Révay cs. Gyulay lt. 12. 7. (DF 260196) R.: Kőfalvi 2000. 904. sz.

⁴⁵ 1950-ig önálló községként létezett Pécsről délre, ekkor azonban Olaszhoz csatolták. Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest, 1987. 315.

⁴⁶ Csak másolatban maradt fenn: Sáros megye közgyűlése, 1826. jan. 25. DL 74679 (Dessewffy gr. cs. lt. M. 9.) fol. 208-210. (79. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 910. sz.

A birtokátadással záradékolt ügyletek másik nagy csoportját a pénzkölcsön visszafizetése kapcsán tett kötelezettségvállalások jelentik. Ilyen tartalmú oklevelek – összesen 4 – a konventnek csak 16. századi hiteleshelyi gyakorlatából maradtak fenn, és mindegyik esetben a kölcsön visszafizetésének elmulasztását kívánták szankcionálni, konkrétan megnevezett birtokok átadásával. Időben a legkorábbi és a legnagyobb értékű ilyen ügylet a konvent 1510. november 14-i oklevele⁴⁷ őrizte meg. Ekkor jelent meg a konvent előtt Gyulai Gergely, aki elmondta, hogy Bathyan-i Benedek királyi kincstárnok a II. Ulászló király által oklevélbe foglalt kötelezettség⁴⁸ értelmében 1300 aranyforintot kapott kölcsön tőle azzal a feltétellel, hogy november 11-én visszafizeti azt. Ha ezt elmulasztaná, akkor a királyi oklevélben foglalt következményeket⁴⁹ szenvedje. Ezen ügyek közül még egyet érdemes kiemelni, minthogy magát a konventet érintette, és fejleményei is ismertek. A konvent 1513. január 18-án kiadott oklevélből⁵⁰ derül ki, hogy egy korábbi időpontban elismerte, hogy egyháznak ínsége miatt Gyulai Gergelytől 150 forintot kapott kölcsön, amelyet ha egy bizonyos időpontig nem fizetne vissza, akkor a Baranya megyei Percfalwa nevű birtokuk Gergely tulajdonába kerül. Mivel azonban a határidő elérkeztekor az említett összeget nem tudták visszafizetni, így azt kérték Gergelytől, hogy Baranya megyei Berkesd (Berkesd) birtokukat, amely 400 forint ellenében zálogként amúgy is nála van, fogadja el biztosítékként, amit ő teljesített is. A konvent Berkesd birtokot 550 forintért bármikor visszaválthatja. A konvent gyakorlatában egyetlen ránk maradt esetben eskü megszegését kívánták birtokok átadásával büntetni. 1276-ban⁵¹ a konvent előtt az egyik oldalról Dama comes, rokonát, István fia: Konrád mestert képviselve, a másiktól pedig Tanch fia: János comes megjelenve, az előbbi elmondta, hogy miután Konrád mester János comest hűtlenkedésért fogságra vetette, majd pedig több nemes kérésére szabadon bocsátotta, az megesküdött, hogy ha ismét hűtlen lenne Konrád mesterhez, vagy neki kárt okozna, akkor Scilag-i (Szilágy – Baranya m.) és Wersund-i (Versend – Baranya m.) szőlője, nemkülönbön pedig rokonának, Egyednek szintén Scilag-i szőlője – mint azt utóbbi a konvent előtt is vállalta – Konrád mestert illesse.

A birtokok átadásának kilátásba helyezése a hiteleshelyi oklevelek záradékainak viszonylag homogén típusát jelenti. Ez az egységesség megfigyelhető az egyes ügyek jellege, illetve a záradékokban található egyéb büntetési formák hiánya szempontjából egyaránt, egy csettől eltekintve ugyanis a birtokok átadásán kívül egyéb szankció nem szerepel az oklevelekben.

Jogi következmények vállalása

A pécsváradi konvent hiteleshelyi okleveleiben megjelenő büntető záradékok harmadik fő típusát azokban a jogügyletekben találjuk, amelyekben a felek jogi következményekkel szankcionálják az oklevélben foglaltak be nem tartását. Ilyen tartalmú záradékokat földadásvételnek (1 alkalom), birtokok elzálogosításának (1 alkalom), de leginkább megegyezéseknek (6 alkalom) a biztosítására használtak. Ezekben az oklevelekben a felek azt kötik ki, hogy amelyikük megszegi a szerződést, az bizonyos büntetett következtével vádolható, illetve annak bűnében marasztható el. Célszerűbb tehát ezeket az eseteket a büntetés jellege sze-

⁴⁷ ŠŰA Révay cs. Gyulay lt. 11. 11. (DF 260165) R.: Kőfalvi 2000. 885. sz.

⁴⁸ II. Ulászló király itt említett oklevelét írja át a konvent 1510. nov. 12-én (DF 260167) R.: Kőfalvi, 2000. 884. sz.

⁴⁹ Tudniillik a Győr megyei Zend és a Fehér megyei Batyan birtokokon lévő birtokrészei Gergely tulajdonába kerülnek.

⁵⁰ ŠŰA Révay cs. Gyulay lt. 11. 24. (DF 260178) R.: Kőfalvi 2000. 889. sz.

⁵¹ ŠŰA Révay cs. Gyulay lt. 1. 33. (DF 259732) K.: HO VI. 223. (158. sz.) R.: Capitulum I. 157-158. (12. sz.)

rint sorra venni. A fennmaradt nyolc esetből négyben a hatalmaskodás bűne⁵² került az oklevél záradékába, három alkalommal a felek közt létrejött megegyezés, egyben pedig birtokok elzálogosításának védelmére. 1343. június 4-én kiadott oklevél⁵³ révén a pécsváradai konvent emlékeztetül adja, hogy miután Lajos király oklevélnek engedelmességedvén nyolc fogott bíró mellé – akik közül négy Wezeus mestert, négy pedig Gyurka fia: Pált képviselte – tanúként küldte Péter pap testvért, aki az Abrammonustura (*Abrámmonostora – Tolna m.*) nevű faluba menvén tanúja volt a fogott bírák ítéletének, miszerint Pálnak, 6 jobbágyának megszecsítéséről Wezeus mester augusztus 27-én a konvent színe előtt 5 *pens*ával számított 4 és ½ bécsi lat márkát tartozik fizetni. Amennyiben ezt elmulasztaná, az említett tettében bűnösnek bizonyul. 1395. július 11-én⁵⁴ a monostor konventje előtt az egyik részről Gál, domonkosrendi szerzetes, a margitszigeti apáca konvent perjelnökjének, Paztoh-i Nagy Domonkos lányának: Margitnak és az apácáknak a nevében, valamint azok négy Nogchele-i (*Nagyselej – Baranya m.*) és két Jenew-i (*Jenő*) jobbágya, a másikkól pedig Pécsváradai János, székesfehérvári és pécsi kanonok, Felzegchew (*Felsőszekcső – Baranya m.*) birtok *rectora* a székesfehérvári káptalan nevében, továbbá négy Felzegchew-i jobbágy megjelenvén elmondták, hogy jóllehet a Felzegchew és Kischele (*Kiscselej – Baranya m.*) nevű birtokok közt fekvő közös erdők használata és vágása miatt zálogolások, foglalások és verekedések történtek közöttük, most azonban fogott bírák közbenjárásával olyan egyezségre jutottak, miszerint ameddig a határlevelek alapján a birtokokat el nem különítik, addig az erdő közepén haladó Markalfwthá nevű utat tekintik határnak, amelyen túl az erdőővő engedély nélkül egyik fél jobbágyai sem használhatják az erdőt. Ha pedig valamely jobbágy a másik fél területén mégis fát vágna vagy szállítana el onnan, akkor az ottani erdőővő annak fejszóját zálogként lefoglalhatja, amit ha békés úton nem tudna megtenni, akkor kövesse az illetéktelent oda, ahova a fát viszi, és ott a *villicus*nak vagy bírónak mondja el a történetet, akinck ezután kötelessége az elkövető fejszóját átadni neki. Ha viszont az erdőővő alaptalanul vesz zálogot valakitől, akkor az kövesse őt a falu *villicusa* és két tekintélyesebb jobbágya elé, ahol miután másodmagával esküit tett ártatlanságáról, zálogát kapja vissza. Ha valamelyik fél *officialis*a vagy bírója a másik félnek kárt okoz, azért két társával köteles elégtételt adni, amit ha megtagadna, akkor annak a birtoknak a tulajdonosa, a konvent eljárása nyomán, hatalmaskodás bűnében marasztaltatik el. 1400. április 27-én⁵⁵ az egyik részről Monostor-i Berzethe Miklós mester, a másikkól pedig Mathuchina-i Demeter fia: Ferenc mester jelentek meg a konvent előtt, ahol is Miklós mester, a Kopach (*Kopačevo – Horvátország*) nevű birtokán lévő jobbágytelkeit, a saját maga által szántani szokott föld kivételével, az Ewryn nevű víz felével és az ahhoz tartozó halászóhelyekkel és Weyz nevű halrekesztőkkel együtt elzálogosítja Ferenc mesternek 100 aranyforintért, amelynek minden forintja 100 új dénárt tesz ki, azzal a feltétellel, hogy Miklós mester vagy örökösei az említett összegért bármikor visszaválthatják azokat. Ha ezt Ferenc mester meggátolná, hatalmaskodás bűnét vonja magára.

⁵² A hatalmaskodás a hiteleshelyi oklevelekben talán a leggyakrabban felbukkanó magánbűncselekmény. Megjelenése, és ezzel összefüggésben önálló jogi kategóriaként való szabályozása – jóllehet a más házának fegyveres megrohanása (*invasio domus*) már Szent István törvényei között is külön említést nyert – a 13. század utolsó harmadára tehető. A 14. századtól kezdődően ide sorolták lényegében majdnem az összes olyan büntetést, amelynek során valaki hatalmával, erejével visszaélve más tulajdonában, testi épiségében kárt tett, vagy jogait csorbította, cseteinek pontos, jogi körülírására azonban csak a 15. században került sor. Lásd erre vonatkozóan: Béli Gábor: Magyar jogtörténet. Az államalapítástól 1848-ig. Pécs, 1996. (a továbbiakban: Béli 1996.) 88-89.

⁵³ DL 51236 (Kállay cs. lt. 1300. 620.) R.: Kőfalvi 2000. 157. sz.

⁵⁴ DL 8079 (Mon. Posen. 52. 17.) R.: Kőfalvi 2000. 416. sz.

⁵⁵ ELTE Történeti Segédtudományi Tanszék, 18. (DF 250431) K.: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I-XI. Budac, 1829-1844. X. 3. 247-248. (219. sz.) R.: Kőfalvi 2000. 447. sz.

A hatalmaskodás mellett a hitszegés⁵⁶ büntetését is kilátásba helyezi a konvent 1452. május 11-én kelt oklevelc.⁵⁷ Eszerint a konvent előtt az egyik részről Abelc-i Jakab fia: János, a másíkról pedig Welken-i István fia Antal fia: András megjelenvcn elmondták, hogy jóllehet az említett Welken-i András Abelc-i Jakab fiát: Jánost, az ő és apja által elkövetett hatalmaskodások és jogtalanságok, valamint öröklött és elzálogosított birtokrészec kapcsán a macsói bán bírói széke előtt perbe idézte, és jóllehet az említett János c per során több ízben is elmarasztaltatott, végül azonban fogott bírák közbenjárásával mégis olyan egyezségec jutottak, amclynek értelmében András minden keresetet elejt Jánossal szemben, továbbá a per során keletkezett valamennyi oklevelet érvénytelennek nyilvánítja, amiért cserébe János, a Kezwcnyes (*Köszvényes – Tolna m.*) birtokon lévő két telkét Andrásnak adományozza, hozzátévc még, hogy András az említett két telken és *curiájában* élő jobbágyaival János bárhol máshol lévő erdőinck fáit kedve szerint használthatja. A jelen egyezségec megszögő fél hitszegés és hatalmaskodás bűnében marasztaltassék el. A hitszegés bűne még egy alkalommal bukkan fél az oklevelc záradékcában. 1494. december 17-én,⁵⁸ miután a konvent előtt megjelent az egyik részről Walpo várának várnagya: Ewr-i Leonardus és hitvesc: Krisztina asszony, a másíkról pedig Darocz-i Miklós, elmondták, hogy mivel érett megfontolás és jó szándék vezettc tanács révén megértették az cvilági múlandó élet változékonyságát s azt, hogy a halál senkinek sem kegyelmez, ezért, hogy javaik, birtokaik és birtokrészec ne szóródjanak szét, a Baranya megyei Regenyc (Regenyc), Zewke (Szóke), Gerczen (Görcsöny), Kyzder (*Kisdér*) és Chwn (Cún), továbbá a Valkó megyei Galosfalwa (*Gálosfalva*), Zenthgywrgh (*Szentgyörgy*)⁵⁹ és Gergerfalwa (*Gergelyfalva*), nemkülönben pedig a Kőrös megyei Bakocza nevű birtokaikat és birtokrészeciket, miképp az említett Miklósnak a Baranya megyei Harsan (Nagyharsány), Naghfalw (Siklósnagyfalú), Zantho (*Szántó*), Babocza (*Babócsa*) és Wyzclwy (*Víz-elő*) nevű birtokainak azon felét, amelyek jelenleg az ő kezükön vannak, továbbá mindazon ingó és ingatlan javaikat, amelyeket korábban szereztc vagy a későbbiekben szerezni fognak, életük folyamán hitvescikkcl, a már megszületett és a majdan születendő utódaikkal, valamint egész családjukkal együtt közösen használják majd, ha pedig az egyik fél korábban halna meg, akkor a másik ezen javakat a sajátjaként tartozik védelmezni és gyarápítani. Ha ezen egyezségec valamelyik fél megszegné, akkor az a másik félnek, a bíró részec nélkül, valódi *pondusok* szerinti 1000 színarany forintot tartozik fizetni, és hitszegés bűnében marasztaltassék el. Két esetben – 1267. február és 1322. május 9. – a patvarkodás bűnét⁶⁰ említik a záradékok, azonban mindkét alkalommal csak a fiztetendő pénzbeli büntetés megjelölése mellett, önálló használatára tehát nincs példa. Az 1447. május 19-én kiadott oklevelc⁶¹ sajnos nem nevezi meg a szóban forgó bűnt, így ebből a szempontból nem értelmezhető.

⁵⁶ A középkori jogban a hitszegőket (más néven „ludasokat – *aucarius*”) a hamisan esküvőkkel együtt ítélték meg. A hitszegésnek a jelen oklevelcokban emlegetett típusa az, amelyet a HK II. 30. 6. §-a is említ.

⁵⁷ Csak átiratban maradt fenn: Pálóci László országbíró, 1456. máj. 15. DL 88312 (Esterházy hg. cs. lt. 32. EE. 437.) R.: Kőfalvi 2000. 712. sz.

⁵⁸ DL 20236 (NRA. 954. 36.) R.: Kőfalvi 2000. 840. sz.

⁵⁹ Azonosítása kérdéses, vö. Csánki Dezső: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. II. Budapest, 1894. 351.

⁶⁰ A patvarkodás (*calumnia*) a jogtalan pereskedést, az ellenfél alaptalan jogi zaklatását jelentette. Parvarkodásnak minősült például, ha egyazon ügyben két bíró előtt is pert indított valaki, illetve ha valaki egy olyan pert kezdett meg ismét perújítás engedélyc nélkül, amelyet egyszer már jogerős ítélettel vagy – és a jelen oklevelc is erre vonatkoznak – közmegegyezéssel lezártak. A patvarkodás bűnének bcigazolódása azonnali pervezést és vérdíj fizetésének a büntetését vonta maga után. Béli 1996. 126-127. HK II. 70., különösképp 3. és 4. §-a.

⁶¹ DL 80884 (Zichy cs. zsélyi lt. 213. 2531.) R.: Kőfalvi 2000. 695. sz.

Végezetül érdemes áttekinteni azt, hogy az egyes jogügyletekben milyen típusú záradékok használatára került sor.⁶²

az ügy típusa	a záradék jellege			Összesen
	pénzbüntetés	birtok átadása	jogi következmények	
birtokcsere	1	1	–	2
birtokosztály	4	–	–	4
birtokadásvétel	4	3	1	8
birtok elzálogosítása	4	2	1	7
kötelezettségvállalás	7	4	–	11
megegyezés	7	–	6	13
Összesen	27	10	8	45

Természetesen a számszerű elemzés során figyelembe kell venni az oklevelek fennmaradásának véletlenszerűségét, ám ennek ellenére az arányok mégis irányadók lehetnek. Eszerint a konvent hiteleshelyi gyakorlatában – legalábbis a fennmaradt okleveles anyag alapján – a záradékok között egyértelműen a pénzbüntetés kilátásba helyezését alkalmazták a leggyakrabban, elsősorban a birtokokkal kapcsolatos ügyek során. A birtokügyekben született a legtöbb záradék, ami valószínűleg nem pusztán a birtokügyek nagyobb számának köszönhető, hiszen a ránk maradt és záradékkal ellátott kötelezettségvállalások és megegyezések, vagyis az egyéb ügyek együttes száma nagyobb a birtokügyekénél. Míg pénzbüntetést valamennyi tipikus – vagyis jelentősebb számban ismert – ügyben a záradékba foglaltak, addig az egyéb büntetések előfordulása bizonyos ügyek esetében ritka (1 vagy 2), más ügyletek kapcsán pedig egyáltalán nem szerepelnek. Itt azonban már hangsúlyosan számolni kell az okleveles anyag egyenletlenségével, ezekből a hiányokból tehát nem vonhatunk le túlzottan messzire vezető következtetéseket.

A pécsváradi konvent hiteleshelyi okleveleiben fennmaradt büntető záradékokkal kapcsolatban összességében azonban leszögezhető, hogy ez a záradéktípus a fennmaradt okleveleknek csak igen kis hányadában található meg. Ez még akkor is igaz, ha figyelembe vesszük, hogy a konvent által 1254 és 1526 között kiadott és fennmaradt 913 oklevélnek tekintélyes része nem magánjogi, hanem közjogi jellegű. A záradékok alapvető tartalmát illetően sem találunk túl nagy választékot, amint azt a táblázat is mutatja, lényegében három tipikusnak tekinthető fajtájukat tudjuk elkülöníteni. Minthogy azonban ezeknek a záradékoknak a konkrét tartalmát és az adott jogi esetre történő alkalmazását elsősorban a felek szándéka határozta meg, ezért ezek a záradékok az egyes jogügyletekben a felek sajátos szempontjainak és kapcsolatrendszerének, valamint más jogi momentumoknak a hatására erősen egyedivé is válhattak.

⁶² Az adatok csak a legtipikusabb ügyekre vonatkoznak, ezekben viszont a részletesen nem ismertett eseteket is tartalmazták.

KŐFALVI, TAMÁS

*Sanctioning clauses in the charters of the Pécsvárad monastery
as locus authenticus (1254-1526)*

The monastery of Pécsvárad started functioning as *locus authenticus* sometime in the early decades of the thirteenth century, the earliest records of this activity surviving from 1254. During this activity, involved in administering cases of constitutional and civil law, the monastery issued authentic charters of the legal procedures carried out before, or performed by it. Most of these documents are related to cases in which the parties personally went to the monastery to have their transactions in civil law put down on paper. Some of these instruments containing legal depositions of private persons include clauses that provided for punitive sanctions for the parties violating the provisions of the document. The author analyses the sanctioning clauses in the civil law instruments issued by the *locus authenticus* at Pécsvárad between 1254 and 1526, although only a minority of the surviving documents contain such clauses. These clauses most frequently provide for the payments of sums of money, the surrendering of property rights over estates, the facing of legal sanctions. Through a statistical analysis of the surviving clauses, the author shows that in cases of civil law the sanctioning clauses were most frequently used in cases concerning estates, the payment of fines being the usually stipulated punishment. The analysis of the contents and usage of these clauses shows that the character and use of these sanctions were determined, with contemporary customary law taken into consideration, mostly by the common consent of the parties.